

RANGLARNING TABIATDA HOSIL BO‘LISHIDA MANZARA KURINISHLARINI AKVAREL MATERYALINI QULLASH YULLARI

Ruzixon Djalilova Kazakovna

O‘zbekiston badiiy akademiyasi ijodkorlar uyushmasi a‘zosi. FarDU. “Tasviriy san‘at” kafedrasida dotsenti.

Annotatsiya: Ushbu maqolada: Tasviriy san‘at rangtasvir manzarasini tarixi, akvarel metodikasi, pedagogik tajribalarni muammosi va echimi kelib chiqqan holda ilmiy, uslubiy tavsiyalar haqida yoritildi.

Kalit so‘zlar. akvarel, manzara, tush, qog‘oz, qalamlar, qog‘oz, tarshon, goznak

СПОСОБЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ АКВАРЕЛИ В ПЕЙЗАЖНЫХ ИЗОБРАЖЕНИЯХ ПРИ ВОССОЗДАНИИ КРАСОК ПРИРОДЫ

Рузихон Джалилова Казаковна.

Член Союза художников Академии художеств Узбекистана. ФарГУ.
Доцент кафедры изобразительных искусств.

Аннотация: В статье рассматриваются история изобразительного искусства, пейзажная живопись, методика акварельной живописи, педагогические эксперименты, проблемы и решения, научно-методические рекомендации.

Ключевые слова: акварель, пейзаж, сон, бумага, карандаши, бумага, таршон, Гознак

WAYS OF USING WATERCOLOR MATERIAL IN LANDSCAPE VIEWS IN THE PRODUCTION OF COLORS IN NATURE

Ruzikhon Djalilova Kazakovna.

Member of the Union of Artists of the Academy of Arts of Uzbekistan.
FarSU. Associate Professor of the Department of "Fine Arts".

Abstract: This article: The history of the visual arts landscape painting, watercolor methodology, pedagogical experiments, problems and solutions, scientific and methodological recommendations were covered.

Key words: *watercolor, landscape, dream, paper, pencils, paper, tarshon, goznak*

Manzara janri togʻ, dengizlar tasvirlanadi manzara, tasviriy sanʼat tabiat koʻrinishini aks ettiradigan janr manzarada shahar koʻrinishi yoki meʼmoriy majmualar (meʼmoriy Manzara), dengiz koʻrinishlari (marina) va hokazo ham tasvirlanadi. Atrof muhitni tasvirlayotgan rassom unda oʻzi va zamondoshlarining tabiatga munosabatlarini ifoda etadi, shu jihatdan yaratilayotgan asar his tuygʻu va gʻoyaviy mazmunga ega boʻlib, muhim ahamiyat kasb etadi.

Inson tomonidan atrof dunyoni maʼnaviy (qisman amaliy) oʻzlashtirishning turli tomon va darajalarini aks ettirgan Manzara oʻzida katta maʼno tashiydi. Tabiat tasvirlari tabiat, uning qonuniyatlari haqidagi tasavvurlar (olam gumbazi, oy, quyosh, yulduzlar, dunyo mamlakatlarining shartli belgilari) yuzaga kelgan payt (neolit)dan oʻz ifodasini topgan. Qad. Sharq madaniyatida tabi-atni yaxlit holda koʻproq aniq xususi-yatlarga ega boʻla boshlagan hodisalar muhiti degan tasavvur shakllangan. Miloddan avvalgi 16-15-asrlar Qadimgi Sharq(Bobil, Ossuriya, Misr) devoriy rasmlari va boʻrtma tasvirlaridagi jang , ov va boshqa lavhalarda manzara ning ayrim boʻlaklari mavjud. Misr devoriy rasmlari va boʻrtma tasvir (relyef)larida ilk bor bezaklar ritmi orqali hayvonot, oʻsimlik va tabiiy hodisalarning ishonarli taʼsirchan birligiga erishilgan. Yunon sanʼatida, odatda, manzara tarkibiy qismlarini inson tasviridan ajratib boʻlmaydi. Yevropa oʻrta asrlar sanʼatida manzara (ayniqsa, shahar va alohida bino koʻrinishlarida), odatda, voqea sodir boʻlayotgan joyning fazoviy qurilishini anikdash vositasi sifatida xizmat qilgan. Musulmon Sharqi mamlakatlarida 13-14-asrlardan kitob Manzarga koʻproq oʻrin berilgan: yashnab turuvchi sof boʻyogʻi va gilamday tekis sathli kompozitsiyasi, sehrlil bogʻ tasavvurini yaratuvchi tabiati, har bir boʻlak joʻshqin koʻtarinkiligi bilan diqqatga sazovor. Hindiston (ayniqsa, Boburiylar davri miniatyura maktabi asarlarida), Hindixitoy, Indoneziya (afsonaviy va epik mavzudagi relyeflaridagi tropik oʻrmonlar obrazi) oʻrta asrlar sanʼatida landshaft detallari, ayniqsa, joʻshqin qudratga ega. Manzara mustaqil janr sifatida Xitoyning oʻrta asrlar tasviriy sanʼatida oʻta muhim oʻrin tutadi. Manzaraga tabiatnint doimo yangilanib turuvchi olam qonunining koʻrgazmali umumlashmasi sifatida qaralgan (bu "togʻlar- suvlar" manzara turida oʻz ifodasini topgan). Yaponiya sanʼati (12-13- asrlar) da manzara bezak sanʼatida bezakdagi eng muhim ohanglarni alohida ajratib olishga moyilligi bilan diqqatga sazovor. Gʻarbiy Yevropa sanʼatida Manzaraga asar ruhiy olamining muhim qismi sifatida qaralgan. Shartli zamin (tilla yoki naqshli) manzara bilan almasha borgan (italyan Jotto, A. Lorensetti, 13-14-asrlar; niderland aka-ukalar X. va Ya. Van Eyk, 15-asr 1-yarmi va

boshqalar). Uygʻonish davri rassomlari chizgi va etyudlarida olam haqidagi ratsional qonunlarga amal qilib, Manzaraga real voqealar muhiti sifatida qaraganlar (italyan Leonardo da Vinchi, J. Bellini, Titsian; nemis A. Dyurer, manzara Nithardt va boshqalar), ayni shu davrda manzaraning alohida janr sifatida shakllanishiga (avvalo grafikada) zamin yaratildi.

19-asr rus Manzara janrida romantik anʼanalar yetakchi rol oʻynagan boʻlsa (F.Matveyev, M. Vorobyev, I.Ayvazovskiy), 19-asr 2-yarmida peredvijniklar harakati bilan bogʻliq realistik manzara janri gurkirab oʻsdi (I.Shishkin, A. Savrasov, I. Levitan va boshqalar).

20-asrda Yevropa va Amerikada texnika olamini tabiatga qarshi qoʻyuvchi industrial Manzara keng tarqaldi. Realistik Manzara ham jadal rivojlandi, unda goʻzal tabiat oʻziday tabiiyligicha tasvirlanadi.

Oʻrta Osiyo, jumladan, Oʻzbekiston xududida oʻrta asrlar sanʼatida musulmon Sharqi mamlakatlarida boʻlgani kabi naqsh - bezak asosiy oʻrinni egallagan. Girih, islamiy naqshlarda uslublashtirilgan oʻsimlik boʻlaklari koʻp ishlatilgan. Oʻrta Osiyoda shakllangan miniatyura maktablari vakillari qoʻlyozma kitoblarga ishlagan rayem va bezaklar boʻyoqlarining uygʻunligi, zamin sifatida Manzara va meʼmorlikka eʼti-borning kuchliligi bilan diqqatga sazovor. Oʻrta Sharq sanʼati, jumladan, Hirot, Oʻrta Osiyo miniatyura sanʼatida manzara yuksak darajada namoyon boʻlgan. Ayniqsa, Kamoliddin Behzodning moʻjaz asarlarida manzara, tabiat koʻrinishi mahorat bilan ishlangan. Uning davomchilari Mahmud Muzahhib, Abdulla Musavvir, Muhammad Murod Samarqandiy, Muhammad Nodir Samarqandiy va boshqa ijodida ham Manzara oʻrinishlari muhim oʻrin egallaydi.

Oʻzbek Manzara janrining haqiqiy rivojlanishi 20-asrga toʻgʻri keladi. Shu davrda dastgoh sanʼatida Manzaraning nodir namunalari yaratildi. P.Benkov, Oʻ. Tansiqboyev, N. Karaxan, R. Temurov, R. Ahmedov, N. Qoʻziboyev, A. Mirsoatov va boshqa bu sohada samarali ijod qildilar va oʻzbek tasviriy sanʼatida manzara janri rivojiga katta hissa qoʻshdilar¹²³⁴.

Akvarelning tarkibiy qismlari moʻyqalamda oson olinishi, suvda yaxshi eriydigan boʻlishi kerak. Akvarel boshqa boʻyoqlardan qogʻozga yupqa qatlam tarzida yotishi, tekis silliq surkalishi, quyilib va bir joyga qatlam tarzida yigʻilib qolmasligi bilan ajralib turadi. Akvarelga koʻp vaqt suv tegmasa, haddan tashqari quruqlashib ketib, uni ishlatish qiyin boʻlib qoladi. Shuning uchun chinni idishlar va tyubiklardagi akvarelni qorongʻi va salqin joylarda saqlash lozim. Agar

¹1. . I.Taktash R.X., Izobrazitelnoye iskusstvo Uzbekistana, T., 1972; Iskusstvo Sovetskogo Uzbekistana, M., 1976. .Nemat Abdullayev.^[1]

²3 OʻzME. Birinchi jild. Toshkent, 2000-yil

3

4

tyubikdagi shpris bilan suv yuborish yoki uni suvli idishga biror soat solib qo'yish tavsiya etiladi.

Tush asosan yozish-chizish, bezash va boshqa ishlarda keng qo'llaniladi. Ularning xillari juda ko'p. tushlar suyuq holda shishi idishlarda va txtacha hamda qalamcha shaklida qattiq holatda ishlab chiqariladi. Kerakli tushlar maxsus idishlarda suyultiriladi. Ularning axromatik ranglarning har xil tuslari hosil qilinadi. Tushni juda qattiq ishlatmaslik lozim.

Qog'oz akvarel bilan bajariladiga ishlarning yaxshi chiqishida muhim rol o'ynaydigan materiallardan biridir. Bundan tashqari qog'ozdan fon sifatida hamda bo'yoq o'rnida foydalaniladi. Qog'ozning turlari juda ko'p. ko'pincha oq vatman yoki chizmachilik uchun ishlatiladigan turli oq qog'ozlardan juda unumli foydalaniladi. Qog'oz sirtlarining biroz g'adir-budur bo'lishi, akvarelda bajariladigan ishlarning sifatli chiqishiga olib keladi.

"Stirator" bittasi kattaroq, ikkinchisi kichikroq o'lchamga ega bo'lgan va bir-birining ichiga kirib turadigan ikkita ramkadan iborat. Ishlatishda ho'llangan qog'oz ikkala ramka orasiga qo'yilib, siqib jipslashtiriladi. Stirator bundan tashqari ramka va planshetdan iborat bo'lishi ham mumkin. Bunday stirator ikki oyoqli qilib yasaladi. Qog'oz stiratorga tortilgandan keyin uni tizza ustiga qo'ygan holda ishlatish mumkin. Shuningdek, stirator oyoqsiz holda ishlatilganda esa maxsus tutqichga o'rnatiladi.

Planshet tasviriy san'at darslarida keng qo'llaniladi. Planshetga qog'oz tortishda uning to'rtala tomoni 1,5-2 sm buklanadi. Qog'ozning teskari tomoniga jiqqa ho'l latta suvni o'ziga shimib olguncha surtiladi. Chetki qayrilgan burchaklari esa quruqligicha qoldiriladi. So'ngra qog'ozning old tomoni aylantirib qo'yiladi va u chetki tomonlariga tekkiz- masdan ho'llanadi. Ho'l planshet mo'tadil haroratli joyga qo'yib quritiladi. Shundagina u ishga yaroqli bo'ladi.

Yig'ma qopchiq ham etyudlar ishlashda, ekskursiyaga chiqqanda juda asqotadi. Uni brezent matodan ixchamgina qilib tikib olish mumkin. Kerakli jihozlarni yig'ma qopchiqqa tartib bilan joylashtirish lozim. Uning yuqori qismiga tasmalar tikib, qog'ozni mahkamlab qo'yish kerak. Pastki qismiga esa har xil o'lchamdagi cho'ntaklar tikiladi. Cho'ntaklarga esa suv uchun maxsus idish, latta, akvarel va hokazolar solib olinadi.

Mo'yqalamlar. Akvarel bilan ishlayotganda maxsus akvarel mo'yqalamidan foydalanish lozim. Mo'yqalamlar ikki xil bo'lib, ularning bir xillari moyli bo'yoqlarga, boshqa xillari esa akvarel bo'yoqlarga mo'ljallangan. Ularni ko'rinishida qarab quyidagicha farqlash mumkin: yalpoq (moyli bo'yoqlar uchun mo'ljallangan mo'yqalamlar) kurakcha va dumaloq shaklda bo'ladi. Akvarel uchun

ishlatiladigan mo'yqalamlar dumaloq bo'lib, uch tomoniga qarab ingichkalashib boradi va bu juda mayda detallarni ishlash uchun qulaylik tug'diradi.

Palitra. tasviriy san'at darslarida oddiy, oq rangdagi yassi laganchadan palitra sifatida foydalanish mumkin. Etyut ishlash paytida metallardan yasalgan va sirlangan yoki plastmassadan yasalgan palitralardan foydalangan ma'qul. palitraning eng yaxshi tomoni shundaki, unga qo'yilgan bo'yoqlar aniq va ravshan, tiniq bo'lib ko'rinadi. Shuningdek, uzoq vaqtgacha quramasdan saqlanadi. Palitraning rangi oq bo'lganligi sababli bo'yoqlarning tuslari o'zgarmasdan ko'zga tashlanadi.

Stakan suv olish uchun eng yaxshi idish hisoblanadi. Ekskursiya- larda, etyud ishlashda metal yoki shisha stakanlar yoki bankalar juda qo'l keladi. Akvarel bilan ishlashda suv olish uchun qo'llaniladigan idishlarning turlari har xil bo'lishi mumkin.

Qalamlar akvarel bo'yog'ida ishlangan rasmlarning yaxshi chiqishida muhim rol o'ynaydigan vositalardan biridir. Tasviriy san'at darslarida asosan o'rtacha yumshoqlikdagi qalamlardan foydalaniladi. "TM" markali qalam chizish uchun juda qulaydir. Qalamlarning bir tomonida nomi, so'ngra esa qattqlik darajasi yozib qo'yiladi.

Akvarel bilan ishlash tasviriy san'at darslarida rangli tasvirlarning muvaffaqiyatli chiqishida akvarel bilan ishlashda orttirilgan tajribalar muhim rol o'ynaydi. Chunki bo'yoq bilan ishlash qanchalik puxta o'rganilgan bo'lsa rangli tasvirlar shunchalik yaxshi chiqadi. Akvarel bilan ishlashda ish joyi talabga javob beradiga qilib jihozlanishi kerak. Shuningdek, planshet hamda molbertdan to'g'ri foydalanishni o'rganish, qog'oz yuzalarini har xil shikastlanishlardan ehtiyot qilish lozim. Akvareldan foydalanishda uning sifatiga e'tibor berish darkor. Bo'yoqlarni maxsus idishchalarda suv bilan aralashtirish va va qog'oz bo'lagida sinab ko'rish tavsiya etiladi. Topilgan rang tusi kerakli darajaga yetgandagina undan foydalanish lozim.

Akvarel bilan ishlash texnikasini puxta o'zlashtirish uchun dastlabki mashqlarni qora, to'q jigar ranglarda bajargan ma'qul. Bu usulda ishlahs monoxrom yoki grizayl (bir rangda ishlash) metodida ishlash deb ataladi. Akvarel bilan ishlashda quyidagi izchillikka rioya qilinsagina bo'yoqda ishlangan tasvirlar talabga javob bera olishi mumkin:

1. Kerakli bo'yoq maxsus idishda suv bilan aralashtirilib tayyorlanadi hamda qog'oz bo'lagiga surtib, sinab ko'riladi.
2. Qog'oz sirtiga bo'yoq berayotganda mo'yqalam hamisha eritmaga rosmana botirib olingan bo'lishi kerak.

3. Ostki qavatdagi bo'yoq qurimaguncha navbatdagi bo'yoq qavati yotqizilmaydi. Keying qavat tez qo'yilishi lozim, aks holda ostki qavat yuvilib ketishi mumkin.

4. Akvarel bo'yoqlari bilan ishlashda oq bo'yoqdan foydalanilmaydi, chunki oq bo'yoq rolini oq qog'ozning o'zi bajaradi.

5. Qo'yilgan bo'yoq qavati ostidan qog'ozning sirti sezilib turishi lozim.

Xulosa tasviriy san'at manzara kurinishlari shaxar, qishloq, toglarni ta'lim sifatini rivojlanishi uchun akvarel materiyali texnikasi rangtasvir tarixi va zamonaviy tavirlarini me'morchilik, arxitekura badiiy bezaklarini tasvirlash uchun qo'llaniladi. Manzara kurinishlarida portret va inson gavdasi tasvirini metodik tasvirlash. Manzara tasvirni estetik faolyatida ramizli qullash, nafosatni, go'zallikni hissiyot uning ruhiyati, tarbiyasiga sekin-asta ta'sirini ko'rsatadi. Bizning atrofimizdagi go'zal narsalar jozibasi, ko'rinishi, shakli bilan birga rangi orqali ham bizni o'ziga jalb qiladi.

Manzara kurinishini akvarel rangtasvir materyalini yaxshi tasvirlash uchun xar bir iste'dodli ta'laba uchun muammoli bulishi, tasvirni bilbasligi, uning echimi kup izlanish maxoratino oshirish kerak. Badiiy asr g'oyani yanada emotsanal chiqishi uchun, inson ma'naviy estetik, ruhiyatni kutarishga ko'ra ranglar, amliy san'at badiiy bezagini yanada jozibali chiqishi uchun, ijopkor pedagoglar maxorat darslari, ilmiy maqolalar, amaliy mashqlar, talabalarni rivojlanishi uchun xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. S.Abdirasilov, N.Tolipov, "Rangtasvir" Toshkent- "Innovatsiya-Ziyo" - 2019
2. R.Xalilov Akvarel Izdatelstvo "Navruz". T- 2013
3. Toshmurodov. M. E "Rangtasvir amaliyoti"(dastgohli rangtasvir), o'quv-uslubiy qo'llanma. elektron resurs. T. "Cashma print" 2010 y.
4. Jumaniyazov. Sh. R, Xaitov. E. X "Rangtasvir" o'quv qo'llanma. T. "INFO CFPITAL GROUP" 2018 y
5. H.Egamov "Bo'yoqlar bilan ishlash"-Toshkent.O'qituvchi.1981yil
- 6.Xudayberganov R.A. "Kompozitsiya". O'quv qo'llanma. T.: "Sharq" 2007.203b.